Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

IJTIMOIY TARMOQLARDA INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARINING ARALASH QO‘LLANILISHI: SOTSIOLINGVISTIK TAHLIL

Abduvaxobova Mubinaxon Azizbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
2-kurs talabasi
Tel.: +998 95 033 69 30
E-mail: imizel2029@gmail.com

Ataboyev Ahadjon Djumaqo‘ziyevich
Ilmiy rahbar:
f.f.f.d., professor
https://doi.org/10.5281/zenodo.24208477

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarda o‘zbek va ingliz tillarining aralash qo‘llanilishi sotsiolingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Telegram, Instagram va TikTok kabi platformalardagi post va izohlardan olingan misollar asosida aralash qo‘llanishning asosiy turlari ajratib ko‘rsatiladi: gap ichida inglizcha so‘z qo‘llash, gaplar orasida tilni almashtirish, inglizcha undov va murojaatlar hamda heshteg va qisqartmalar. Shuningdek, inglizcha so‘zlarning o‘zbek tili grammatikasiga moslashuvi, ya’ni o‘zbekcha qo‘shimchalar va qilmoq, bo‘lmoq yordamchi fe’llari bilan qo‘llanishi ko‘rib chiqiladi. Tahlil natijasida bu hodisaning asosiy sabablari aniqlandi: o‘zbekcha muqobilning yo‘qligi yoki kam tanilganligi, qisqalikka intilish, zamonaviylik va obro‘ istagi, yoshlar guruhiga mansublikni ko‘rsatish hamda reklama maqsadlari. Maqolada o‘zbek tilining sofligini saqlash va o‘zbekcha muqobillardan foydalanish bo‘yicha takliflar ham berilgan.
Kalit so‘zlar: sotsiolingvistika, kod almashinuvi, kod aralashuvi, ijtimoiy tarmoq, ikki tillilik, ingliz tili, o‘zbek tili, yoshlar nutqi.

Abstract. The article analyses the mixed use of Uzbek and English on social media from a sociolinguistic perspective. Based on examples from posts and comments on platforms such as Telegram, Instagram and TikTok, it describes the main types of language mixing: English words inside Uzbek sentences, switching languages between sentences, English interjections and forms of address, and hashtags and abbreviations. It also shows how English words adapt to Uzbek grammar through Uzbek suffixes and the auxiliary verbs qilmoq and bo‘lmoq. The main reasons for language mixing are the lack of a familiar Uzbek equivalent, the wish for brevity, the prestige of English, the expression of youth group identity and advertising purposes. The article also offers suggestions for using Uzbek equivalents and preserving the norms of the Uzbek language.
Keywords: sociolinguistics, code-switching, code-mixing, social media, bilingualism, English, Uzbek, youth language.

Kirish

Bugungi kunda ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va ommaviy madaniyat tiliga aylangan. O‘zbekistonda ham ingliz tilini o‘rganishga qiziqish yildan yilga ortib bormoqda. Maktab va oliy ta’limda ingliz tiliga katta e’tibor berilmoqda, yoshlar esa xorijiy film, musiqa, o‘yin va video kontent orqali bu til bilan har kuni to‘qnash kelmoqda.

Ingliz tilining ta’siri ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda yaqqol seziladi. Telegram kanallari, Instagram sahifalari va TikTok videolari ostidagi izohlarda o‘zbekcha gaplar orasida like, post, story, follow, deadline, vibe kabi inglizcha so‘zlar tez-tez uchraydi. Ba’zan bir gapning o‘zida ikki til aralashib ketadi: Bugun deadline bor, ishni tezroq tugatishim kerak. Ikki tilning bir nutq ichida navbatma-navbat qo‘llanishi tilshunoslikda kod almashinuvi, gap ichida so‘zlarning aralashib ketishi esa kod aralashuvi deb ataladi. Bunday hodisalarni tilning jamiyatdagi hayoti bilan bog‘lab o‘rganadigan soha sotsiolingvistikadir [Wardhaugh, Fuller, 2015].

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarda o‘zbek va ingliz tillarining aralash qo‘llanilishi o‘rganiladi. Aralash qo‘llanishning qanday turlari borligi, inglizcha so‘zlar o‘zbek tili grammatikasiga qanday moslashishi va foydalanuvchilar nima uchun ikki tilni aralashtirishi aniqlanadi. Maqola so‘nggida o‘zbek tilining me’yorlarini saqlash bo‘yicha takliflar beriladi.

Material va metodlar

Tadqiqot materiali sifatida Telegram, Instagram va TikTok ijtimoiy tarmoqlarida ochiq e’lon qilingan post, izoh va reklama matnlaridan olingan misollar to‘plandi. Asosan yoshlar faol bo‘lgan sahifalar, ta’lim kanallari, blogerlar sahifalari hamda onlayn do‘konlar e’lonlari kuzatildi. Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish maqsadida misollar foydalanuvchi nomlarisiz keltirildi.

Tadqiqotda kuzatish, tavsifiy va sotsiolingvistik tahlil metodlaridan foydalanildi. To‘plangan misollar avval aralash qo‘llanish turiga ko‘ra guruhlandi [Poplack, 1980], so‘ngra inglizcha so‘zlarning o‘zbek grammatikasiga moslashuvi tahlil qilindi. Oxirida har bir holatda ikki tilni aralashtirishga qanday ijtimoiy omil sabab bo‘lgani aniqlandi.

Natijalar va tahlil

1. Aralash qo‘llanish turlari

Kuzatishlar ijtimoiy tarmoqlarda ikki tilning aralash qo‘llanishi to‘rt asosiy ko‘rinishda uchrashini ko‘rsatdi (1-jadval).

1-jadval. Ijtimoiy tarmoqlarda aralash qo‘llanish turlari

Turi	Misol	Izoh
Gap ichida inglizcha so‘z qo‘llash	Bugun deadline bor, ishni tezroq tugatishim kerak. / Bu kafeda vibe zo‘r ekan.	o‘zbekcha gap ichiga bitta yoki bir nechta inglizcha so‘z kiritiladi
Gaplar orasida tilni almashtirish	Hammaga katta rahmat! Love you all. / Ertaga uchrashamiz. See you!	bir gap o‘zbekcha, keyingisi inglizcha bo‘ladi
Inglizcha undov va murojaatlar	Wow, juda chiroyli chiqibdi! / Okay, keyin gaplashamiz. / Bro, qayerdasan?	gap boshida yoki oxirida hissiyot va munosabat bildiradi

Turi	Misol	Izoh
Heshteg va qisqartmalar	#motivation #study / Tug‘ilgan kuning bilan, HBD! / OMG, ishonmayman!	qisqa, tez yoziladigan va hammaga tushunarli shakllar

Eng ko‘p uchraydigan tur gap ichida inglizcha so‘z qo‘llashdir. Bunda gapning asosiy qismi o‘zbekcha bo‘lib qoladi, inglizcha so‘z esa ko‘pincha ot yoki sifat vazifasida keladi. Gaplar orasida tilni almashtirish odatda tabrik, minnatdorchilik va xayrlashuv paytida uchraydi. Bunda inglizcha gap qisqa va qolip shaklida bo‘ladi (Thank you, Love you all, See you). Undov va murojaatlar esa asosan do‘stona muloqotda, izohlarda ishlatiladi. Heshteglar postni topishni osonlashtirish uchun qo‘llansa, HBD, OMG, lol kabi qisqartmalar yozishni tezlashtiradi.

2. Inglizcha so‘zlarning o‘zbek tili grammatikasiga moslashuvi

Inglizcha so‘zlar o‘zbekcha gap ichida kelganda, ular o‘zbek tilining grammatik qoidalariga bo‘ysunadi. Gapning grammatik asosi o‘zbekcha bo‘lib qoladi, inglizcha so‘z esa unga moslashtiriladi [Myers-Scotton, 1993]. Bu moslashuv bir necha yo‘l bilan amalga oshadi (2-jadval).

2-jadval. Inglizcha so‘zlarning o‘zbek grammatikasiga moslashuvi

Inglizcha so‘z	O‘zbekcha qo‘llanishi	Moslashuv yo‘li
post	Yangi postni o‘qib chiqing.	kelishik qo‘shimchasi qo‘shiladi (-ni)
story	Rasmlarni storyga joyladim.	jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi (-ga)
follower	Followerlarimga rahmat!	ko‘plik va egalik qo‘shimchalari (-lar, -im)
follow, share	Sahifamizni follow qiling, postni share qilinglar.	qilmoq yordamchi fe’li bilan qo‘shma fe’l yasaladi
stress	Imtihondan oldin juda stress bo‘ldim.	bo‘lmoq yordamchi fe’li bilan qo‘llanadi
like	Videoga layk bosing. / Postingni layklab qo‘ydim.	o‘zbekcha yozilib, fe’l yasovchi qo‘shimcha oladi
deadline	Dedlayngacha ikki kun qoldi.	talaffuz bo‘yicha yoziladi va qo‘shimcha oladi (-gacha)

Jadvaldan ma’lum bo‘ladiki, inglizcha otlar o‘zbek tilidagi kelishik, ko‘plik va egalik qo‘shimchalarini bemalol qabul qiladi. Inglizcha fe’llar esa odatda to‘g‘ridan to‘g‘ri tuslanmaydi, balki qilmoq yoki bo‘lmoq yordamchi fe’llari bilan birga qo‘llanadi: follow qilmoq, share qilmoq, stress bo‘lmoq. Bu usul o‘zbek tilida avvaldan mavjud bo‘lib, arab va fors tillaridan kirgan so‘zlar bilan ham shunday qo‘shma fe’llar yasalgan (qabul qilmoq, xursand bo‘lmoq). Ayrim so‘zlar esa tilga shu darajada singib ketganki, ular o‘zbekcha imlo bilan yoziladi va o‘zbekcha qo‘shimchalar yordamida yangi so‘z hosil qiladi: layk, laykladim, dedlayn.

Yozuvda ham aralashuv kuzatiladi. Bir xil so‘z ba’zan inglizcha (like, deadline), ba’zan o‘zbekcha talaffuzga moslab (layk, dedlayn) yoziladi. Ba’zi foydalanuvchilar lotin yozuvida yozsa, boshqalari kirill

yozuvidan foydalanadi. Bu holat ijtimoiy tarmoqlardagi yozma nutqning erkin va me'yorlashmagan tabiatini ko'rsatadi.

3. Aralash qo'llanishning sotsiolingvistik sabablari

Foydalanuvchilar ikki tilni bir necha sabab bilan aralashtiradi. Birinchi sabab o'zbekcha muqobilning yo'qligi yoki kam tanilganligidir. Story, reels, stream kabi so'zlar ijtimoiy tarmoqlarning o'zi bilan birga kirib kelgan, ularning o'zbekcha muqobillari esa hali keng tarqalmagan. Ikkinchi sabab qisqalikka intilish. Ijtimoiy tarmoqlarda tez va qisqa yozish odat tusiga kirgan, inglizcha so'zlar va qisqartmalar esa ko'pincha o'zbekcha ifodadan qisqaroq bo'ladi (deadline va topshirishning oxirgi muddati).

Uchinchi sabab ingliz tilining obro'si bilan bog'liq. Ko'pchilik yoshlar uchun ingliz tili zamonaviylik, bilimdonlik va xalqaro madaniyatga yaqinlik belgisi hisoblanadi. Shu sababli inglizcha so'z qo'llash nutqni "zamonaviyroq" ko'rsatish vositasiga aylanadi. To'rtinchi sabab guruhga mansublikni ko'rsatish istagi. Yoshlar bro, vibe, chill kabi so'zlar orqali o'zlarini ma'lum bir tengdoshlar guruhining a'zosi sifatida namoyon etadi. Bunday so'zlar o'z guruhi a'zolari bilan yaqinlikni kuchaytiradi [Gumperz, 1982].

Beshinchi sabab hissiyotni ifodalash. Wow, OMG, Love you all kabi iboralar quvonch, hayrat yoki minnatdorchilikni qisqa va ta'sirli shaklda bildiradi. Nihoyat, reklama va savdo sohasida inglizcha so'zlar xaridorning e'tiborini tortish uchun ataylab ishlatiladi: Sale boshlandi!, Giveaway e'lon qilamiz, Delivery bepul. Bu so'zlar mahsulotni zamonaviy va xalqaro darajada ko'rsatishga xizmat qiladi.

4. Foydalanuvchi va platformaga ko'ra farqlar

Kuzatishlar aralash qo'llanish darajasi foydalanuvchining yoshi va platformaning xususiyatiga bog'liqligini ko'rsatdi. Ingliz va o'zbek tillarini aralashtirish asosan yoshlar, talabalar va blogerlar nutqida ko'p uchraydi. Qisqa video va rasmlarga asoslangan Instagram va TikTok platformalarida inglizcha so'zlar ko'proq qo'llanadi. Telegramdagi rasmiy kanallar, yangiliklar va davlat tashkilotlari sahifalarida esa adabiy o'zbek tili me'yorlariga ko'proq amal qilinadi. Bundan tashqari, aralash qo'llanish yozuvchining maqsadiga ham bog'liq: do'stona izohlarda u erkin ishlatilsa, rasmiy e'lonlarda kam uchraydi. Bu holat aralash qo'llanish tasodifiy emas, balki muloqot vaziyatiga qarab tanlanadigan nutq usuli ekanini ko'rsatadi [Androutsopoulos, 2013].

Muhokama

Ijtimoiy tarmoqlarda ikki tilni aralashtirishni faqat salbiy hodisa deb baholash to'g'ri bo'lmaydi. U yoshlarning ingliz tilini bilishi, xalqaro madaniyat bilan aloqasi va tilning yangi sharoitga moslashuvchanligini ko'rsatadi. Aralash qo'llanishda ham gapning grammatik asosi o'zbekcha bo'lib qolishi o'zbek tilining barqarorligidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, bu hodisaning xavfli tomonlari ham bor. Agar inglizcha so'zlar o'zbekcha muqobili mavjud bo'lgan holatlarda ham ortiqcha qo'llansa, ona tilining so'z boyligidan foydalanish kamayadi. Ijtimoiy tarmoqlarda shakllangan aralash nutq odati rasmiy yozuv, insho va ilmiy ishlarga ham o'tib qolishi mumkin. Shu sababli yoshlarga vaziyatga qarab til tanlashni, ya'ni do'stona yozishmada erkin uslubdan, rasmiy matnlarda esa adabiy tildan foydalanishni o'rgatish muhim.

Ko‘plab inglizcha so‘zlarning o‘zbek tilida qulay muqobillari mavjud va ular asta-sekin keng tarqalmoqda (3-jadval). Bunday muqobillarni ommaviy axborot vositalari, rasmiy sahifalar va ta’lim muassasalarida faol qo‘llash ularning ijtimoiy tarmoqlarda ham ommalashishiga yordam beradi.

3-jadval. Ayrim inglizcha so‘zlar va ularning o‘zbekcha muqobillari

Inglizcha so‘z	O‘zbekcha muqobili
follower	obunachi
like	yoqtirish, yoqdi belgisi
share	ulashish
link	havola
deadline	oxirgi muddat
sale	chegirma
giveaway	sovg‘ali tanlov
feedback	fikr-mulohaza

Xulosa

Tahlil natijalari ijtimoiy tarmoqlarda ingliz va o‘zbek tillarining aralash qo‘llanilishi keng tarqalgan sotsiolingvistik hodisa ekanini ko‘rsatdi. Bu hodisa gap ichida inglizcha so‘z qo‘llash, gaplar orasida tilni almashtirish, undov va murojaatlar hamda heshteg va qisqartmalar shaklida namoyon bo‘ladi. Inglizcha so‘zlar o‘zbek tili grammatikasiga moslashadi: ular o‘zbekcha qo‘shimchalar oladi va qilmoq, bo‘lmoq yordamchi fe’llari bilan qo‘llanadi. Aralash qo‘llanishning asosiy sabablari muqobil so‘zning yo‘qligi, qisqalikka intilish, ingliz tilining obro‘si, guruhga mansublikni ko‘rsatish, hissiyotni ifodalash va reklama maqsadlaridir. O‘zbek tilining sofligini saqlash uchun o‘zbekcha muqobillarni ommalashtirish va yoshlarga vaziyatga mos til tanlashni o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida bu mavzuni so‘rovnomalar va kattaroq matnlar to‘plami asosida o‘rganish foydali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Androutsopoulos J. Code-switching in computer-mediated communication // Herring S.C., Stein D., Virtanen T. (eds.). Pragmatics of Computer-Mediated Communication. – Berlin: De Gruyter Mouton, 2013. – P. 667–694.
2. Crystal D. English as a Global Language. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
3. Gumperz J.J. Discourse Strategies. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
4. Myers-Scotton C. Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching. – Oxford: Clarendon Press, 1993.
5. Poplack S. Sometimes I’ll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching // Linguistics. – 1980. – Vol. 18, No. 7–8. – P. 581–618.
6. Wardhaugh R., Fuller J.M. An Introduction to Sociolinguistics. 7th ed. – Chichester: Wiley Blackwell, 2015.